

ТИХОМИРОВ О. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін
(Національна академія Служби безпеки
України)

УДК 342.7:004

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.1.5>

МЕЖІ І ОБМЕЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Із розвитком людства поступово розвиваються уявлення про його фундаментальні правові цінності, якими є права людини. Сучасний етап соціальних і правових змін зумовлено глобальною інформатизацією, що веде до своєрідних для інформаційного суспільства правових змін – формування комплексу інформаційних прав людини. Новітні прояви інформаційних прав людини вже мають підтверджені європейськими деклараціями перспективи загального визнання у вигляді цифрових прав, що робить актуальними проблеми їх юридичного визнання, зокрема конституціоналізації в Україні.

На основі положень Міжнародного права прав людини, Конституції України і тлумачень Конституційного суду України у статті аналізуються правові засади обмежень комплексу інформаційних прав людини, частина з яких є визнаними правами людини і має конституційні гарантії, а інші можуть такими стати в майбутньому. Реальні перспективи визнання при цьому мають так звані «цифрові права», які вже стали змістом європейських декларацій – Digital Democracy with a Purpose (Lisbon Declaration), European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade. Акцентується на важливості розрізнення понять «межі» і «обмеження» прав людини, надається їх інтерпретація в контексті інформаційних прав людини, на прикладі законодавчого закріплення права на свободу вираження поглядів і переконань (права на інформацію). Спектр обмежень інформаційних прав подається крізь призму основних видів обмежень прав людини, в результаті чого робиться висновок про відповідність конституціоналізованих в Україні інформаційних прав та їх можливих обмежень вимогам міжнародних стандартів прав людини, а також наголошується на проблемі встановлення меж і обмежень та гарантуванні перспективних інформаційних прав, приміром права на доступ до Інтернету.

Ключові слова: інформаційні права людини, межі прав людини, обмеження прав людини, верховенство права, інформатизація, інформаційне суспільство.

Tykhomyrov O. O. Information human rights frameworks and restrictions

With the development of humanity, ideas about its fundamental legal values, which are human rights, gradually develop. The current stage of social and legal changes has been caused by global informatization, which leads to legal changes unique to the information society – the information human rights complex formation. The latest information human rights manifestations already have the prospects of their universal recognition in the form of digital rights confirmed by European declarations, which makes the problems of their legal recognition, in particular, constitutionalizing in Ukraine, urgent.

Based on the International Human Rights Law provisions, the Constitution of Ukraine and the Constitutional Court of Ukraine interpretation acts, the article

analyzes the legal bases of the information human rights complex restrictions, some of which are the part of recognized human rights and therefore have some constitutional guarantees, while others may become kind of those in the nearest future. At the same time, so-called "digital rights", which have already become the content of European declarations – Digital Democracy with a Purpose (Lisbon Declaration), European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade, have real prospects for their recognition. Emphasis is placed on the importance of distinguishing the concepts of "limits" and "restrictions" of human rights, their interpretation is given in the context of human informational rights, using the example of legislative enshrinement of the right to freedom of expression of views and beliefs (right to information). The range of information rights restrictions is presented through the prism of the main types of human rights' restrictions, as a result of which a conclusion about the information rights conformity constitutionalized in Ukraine and their possible restrictions to the international human rights standards' requirements is drawn, and the problem of establishing boundaries and restrictions and guaranteeing promising information rights is also emphasized, for example, the right to the Internet access.

Key words: *information human rights, frameworks of human rights, human rights' restriction, rule of law, informatization, information society.*

Вступ. Сьогодні, із зростанням глобальної інформатизації і безпрецедентної зумовленості нею суспільного життя і його перспектив, інформаційні права людини доцільно виокремлювати як відносно самостійну групу прав, що дасть змогу більш глибоко уявляти їх природу, взаємозв'язки з іншими правами та відповідними зобов'язаннями держави, та, відповідно формувати більш ефективні механізми забезпечення таких прав.

Інформаційні права людини є результатом органічного розвитку системи прав людини та можуть розглядатися і як її інструментальні компоненти, що забезпечують реалізацію визнаних прав людини в інформаційному суспільстві, і як самостійні права. Наразі щодо проявів інформаційних прав людини на новому етапі інформатизації (цифровізації) в європейському правовому просторі відбувається дискусія, яка вочевидь сприяє їх поступовому просуванню, про що свідчить Лісабонська декларація принципів цифрової демократії та проект Європейської декларації про цифрові права та принципи цифрового десятиліття [1; 2].

Водночас, природний інформаційний зміст мають деякі визнані права людини – право на вираження поглядів і переконань, право на повагу до приватного життя, право на таємницю листування, телефонних розмов та кореспонденції, які є правами конституційними, гарантованими, забезпеченими, захищеними.

Обмеження інформаційних прав людини можливі за принципами міжнародного права прав людини, відповідно до вимог верховенства права, з повагою до прав людини, її свободи і гідності, з урахуванням балансу приватних і публічних прав та інтересів в тих чи інших умовах.

Проте, у сфері інформаційних прав людини, частина з яких наразі перебуває на етапі формування свого юридичного змісту та в процесі визнання міжнародним правом, а також конституційними актами національних законодавств, відповідність обмежень цим засадам не завжди очевидна.

Постановка завдання. Обмеження прав людини є традиційною складовою доктрини прав людини і надалі залишатиметься предметом наукових дискусій учених в усьому світі.

В українській правовій науці теоретичні засади обмежень прав людини становлять положення теорії прав людини, що з позицій загальної теорії, філософії права, конституційного права, правоохоронної діяльності, кримінально-правового захисту, практики міжнародних судів розроблялися багатьма відомими українськими вченими-юристами, серед яких О.М. Бандурка, С.П. Головатий, Д.А. Гудима, М.І. Козюбра, А.М. Кучук, В.В. Лемак, С.І. Максимов, П.М. Рабінович, М.В. Савчин, В.М. Тертишник.

У межах формування інформаційно-правової доктрини України проблема обмеження інформаційних прав людини найбільше знайшла відображення в контексті права на інформацію і обмеження доступу до інформації, що в різних аспектах, галузевих і загальнотеоретичних, розглядали І.В. Арістова, К.І. Беляков, В.М. Брижко, Р.А. Калюжний, Т.А. Костецька, А.І. Марущак, О.В. Кохановська, В.Г. Пилипчук та ін.

Проблеми обмеження комплексу інформаційних прав людини, або ж окремих визнаних прав людини, що мають інформаційну природу, іноді без акценту на тому, знайшли своє місце зокрема у роботах таких дослідників як О.О. Золотар [3], Н.В. Кушакова [4], А.В. Левченко [5], К.С. Полетіло [6], В.С. Політанський [7], Ю.О. Фігель [8; 9].

Водночас, процеси «інформатизації» прав людини є настільки значними і динамічними, що вимагають постійної уваги учених-правників в контексті осмислення трансформацій в системі прав людини, зумовлених глобальною інформатизацією, та пошуку шляхів гармонійного юридичного відображення таких змін в міжнародному і національному праві.

Метою цієї статті є висвітлення доктринальних і нормативно-правових засад обмеження інформаційних прав людини в Україні, в контексті їх розуміння як комплексу прав, який є результатом еволюції прав людини в інформаційному суспільстві і, зокрема, нових прав, що наразі утверджуються в європейському правовому просторі.

Результати дослідження. Відправними засадами обмеження прав людини в Україні є положення Конституції України і відповідні тлумачення Конституційного Суду України, який на основі теорії прав людини та вимог Міжнародного права прав людини у своїх рішеннях щодо обмеження різних прав людини сформував низку базових юридичних позицій, що стали формалізованою складовою системи права України.

Насамперед, з метою уникнення термінологічної некоректності щодо визначення юридичного змісту того чи іншого права людини, важливо розрізняти поняття «межі» і «обмеження» прав людини.

Щось від природи «безмежне» обмежити не можливо, інакше воно втратить свою ключову властивість. Тому, як відомо, свобода та її формати у соціумі завжди існують в певних рамках, утворених уявленнями про існування того чи іншого суспільства та визначених соціальними регуляторами, зокрема правом.

Будь-яке право людини як універсальна вимога також має свої базові межі, що виокремлюють його зміст та формують той первинний обсяг можливостей, які відповідають цьому праву, а також і зобов'язань держави щодо нього. Саме ці межі, в певних ситуаціях, або щодо певних осіб, можуть бути звужені, в чому і полягає суть обмежень прав людини.

Юридичне уточнення меж певного права, яке не звужує його первинний зміст, Конституційний Суд України назвав прийнятною в законотворчості «фіксацією меж самої сутності прав і свобод» [10].

Однак, через особливості формування змісту і закріплення окремих прав людини (встановлення і конкретизації) на різних рівнях законодавства – конституційному й профільному, юридично зафіксовані межі певного права людини не завжди безпосередньо впливають з його конституційного формулювання.

Так, ст. 34 Конституції України визначає ідею права на інформацію, не конкретизуючи його меж, – як можливість кожного «вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір», а також можливі обмеження цього права – «...в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [11].

Юридичне окреслення меж права на інформацію здійснено Законом України «Про інформацію», зокрема через: необхідність балансу в процесі реалізації цього права з правами і законними інтересами інших осіб; правомірні способи інформаційної діяльності;

можливості вільного доступу до загальнодоступної інформації та визначення законом режиму інформації з обмеженим доступом [12].

Саме такі межі права людини на інформацію необхідно вважати первинними, оскільки вони становлять ту рівну для всіх і узгоджену міру свободи, яка відповідає уявленням про злагоду в суспільстві. Ці межі можуть бути звужені шляхом законного обмеження, передбаченого ч. 4 ст. 34 Конституції України.

Аналізуючи проблеми обмеження прав людини, Конституційний Суд України у своїх численних тлумаченнях виходить з вимог верховенства права і базового розуміння обмежень як «звуження змісту та обсягу конституційних прав і свобод», зокрема:

- обмеження допустимі тільки якщо відповідають Конституції, переслідують легітимну мету, є суспільно-необхідними, домірними (пропорційними) [13];

- додаткові обмеження, необхідність яких може зумовлюватися надзвичайними умовами (правовий режим воєнного або надзвичайного стану), і які встановлюються окремо, тобто в контексті ч. 2 ст. 64 Конституції України, інтерпретується як «не передбачене конституційними нормами звуження обсягу прав і свобод, встановлення додаткових норм, якими нівелюється свобода...» [13];

- обмеження повинні ґрунтуватися на принципі правової визначеності, відповідно до якого «обмеження основних прав і свобод людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлених такими обмеженнями» [14];

- дотримання принципу правової визначеності дозволяє не допустити свавілля і несправедливості в обмеженні прав людини, тому обмеження мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, а правове регулювання обмежень певного права, запровадження чого завданням законодавця, має забезпечити «оптимальне досягнення легітимної мети» з «мінімальним втручанням в реалізацію цього права» і «не порушувати сутнісний зміст такого права» [15].

Верховенство права являє собою й відповідні вимоги до діяльності органів публічної влади. Зокрема, як зазначає М.В. Савчин, неприпустимість зловживань, непропорційних обмежень у реалізації прав людини і надмірного формалізму, необхідність балансу інтересів в процесі здійснення прав людини зумовлюються самим сутнісним змістом права [16, с. 8-9].

Конституція України і європейські документи з прав людини наголошують на тому, що обмеження прав людини можуть існувати лише як виняток, передбачений законом. Однак законність обмежень не має суто формального характеру, тобто самої згадки в законі про можливість обмеження прав людини не достатньо для того щоб такі обмеження вважалися законними з точки зору вимог верховенства права. На цьому моменті зауважують українські науковці, розкриваючи проблеми обмежень прав людини і наводячи відповідну практику міжнародних судів [5; 17].

Так, ЄСПЛ у своїх рішеннях методично звертається до трактування «законності» як ключової вимоги верховенства права. У справі *Oleksandr Volkov v. Ukraine*, визначаючи «загальні принципи щодо законності втручання», Суд наголосив: «Вираз «відповідно до закону» означає, по-перше, те, що оскаржуваний захід повинен мати певну основу в національному законодавстві. По-друге, це стосується якості відповідного закону, вимагаючи, щоб він був доступним для зацікавленої особи, яка, крім того, повинна бути в змозі передбачити його наслідки для себе, і відповідав верховенству права» [18].

Окремо слід звернути увагу на проблему законності обмеження тих прав людини, які ще не набули безпосереднього конституційного визнання в Україні, що безпосередньо стосується новітніх проявів інформаційних прав людини.

Існування та, відповідно, перелік прав людини не обмежуються будь-якими формалізованими юридичними актами, зокрема й конституційними. Про це йдеться у ст. 22 Конституції України, а також в тлумаченнях Конституційного Суду України. Зокрема, з огляду на конституційні принципи свободи, рівності, гідності, непорушності та невідчужуваності прав людини Конституційний Суд України зазначив, що «...свобода (вільність) людини

аргiori є визначальною та пріоритетною для шанування державою загалом, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами» [19].

Разом із тим, відсутність визнання певного права Конституцією України, очевидно істотно впливає на юридичні можливості забезпечення цього права в Україні, якщо воно дійсно існує.

У цьому контексті можна зауважити, що текст ст. 22 Основного закону формує широку модель представлення прав людини, в якій: права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, «не є вичерпними», але гарантуються і не можуть бути скасовані «конституційні права», водночас, в процесі законотворчості не допускається звуження змісту і обсягу «існуючих прав». Разом із тим, ст. 64 Конституції України, встановлюючи засади можливих обмежень прав людини, використовує лише одну категорію – «конституційні права і свободи людини і громадянина» [11]. Конституційний Суд України з цього приводу надав своє тлумачення, згідно з яким вимоги ч. 3 ст. 22 щодо недопустимості обмежень «існуючих прав» необхідно розуміти «...як такі, що поширюються на всі існуючі права і свободи людини, гарантовані Конституцією України» [20].

Таким чином, конституційна концепція обмежень прав людини в Україні виходить із захищеності саме конституційних прав і свобод, оскільки саме конституційне визнання прав людини дійсно робить їх юридично визначеними, гарантованими. Інші ж права людини, через відсутність безпосереднього юридичного визнання, на конституційному рівні можуть такими де-юре не вважатися та не потрапляти в фокус державного забезпечення.

У світі наразі існує доктринальна суперечка щодо перспектив розширення системи прав людини «новими правами». Основним аргументом проти поповнення визнаних прав часто-густо є сумнівна ефективність забезпечення «нових прав», що негативно впливатиме на ціннісне сприйняття прав людини в цілому, з чим варто погодитися. Але в інформаційній сфері розширення змісту прав людини усе ж таки відбувається. Шлях цих змін є органічним наслідком глобальної інформатизації і полягає у поступовому визнанні необхідності міжнародних стандартів зобов'язань держав щодо нових інформаційних компонентів прав людини та, ймовірно, нових визнаних прав людини в майбутньому. Такими, зокрема є комплекс «цифрових прав» як актуальний прояв інформаційних прав людини. Значення і перспективи цифрових прав активно обговорюються в європейському правовому просторі. Наразі вони досягли рівня декларативних документів Європейського Союзу, а в окремих державах вже здійснена конституалізація ключового з цифрових прав – права на доступ до Інтернету [21, с. 52].

Однак, відсутність безпосереднього зазначення певного права у Конституції не означає відмови держави від його забезпечення, в тому разі якщо діяльність держави базується на повазі до прав людини і верховенстві права. Приміром, щодо права на доступ до Інтернету, права на доступність і надійність цифрових технологій, права на доступ до ключових державних послуг он-лайн, Україна ще не взяла на себе безпосередніх зобов'язань в контексті конституційних прав і свобод людини. Утім державна діяльність в цьому напрямі системно здійснюється і активно розвивається на всіх рівнях, зокрема на стратегічному [22], навіть у надскладних умовах воєнного стану.

Тому можна констатувати актуальність поступових кроків щодо юридичного, зокрема конституційного, визнання й оформлення нових проявів інформаційних прав людини в Україні. Недостатня увага до них законодавця буде посилювати відставання національного законодавства від наявних і сьогодні вже визнаних в європейському правовому просторі ключових потреб людини в інформаційному суспільстві.

Звертаючись до актів Міжнародного права прав людини як до фундаментальних засад у сфері обмеження прав людини варто відзначити, що відповідні положення документів ООН, зокрема Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Ради Європи – Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також Американської конвенції про права людини істотно не відрізняються. Відступ держав від своїх зобов'язань, визначених цими актами, можливий лише у надзвичайних умовах, що створюють загальнонаціональні

загрози, змінюючи баланс приватних і публічних інтересів. Аналогічні гарантії непорушності прав людини визначені й Конституцією України.

Не припускається відступ, навіть під час збройних конфліктів, від низки прав і вимог, якими є: право на життя, крім правомірної смерті під час бойових дій; заборона катування, або ж нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; заборона рабства; неприпустимість покарання без закону (*nullum crimen, nullum poena*) [23].

Як видно, ці права не мають іманентного інформаційного характеру, тому можна стверджувати, що всі інституалізовані інформаційні права людини, як би їх не визначали чи позиціонували в системі прав людини (як окремі, самостійні права, чи складові вже визначених прав), можуть обмежуватися на окреслених вище засадах.

Варіації обмежень у сфері інформаційних прав людини доцільно розглядати в контексті видів обмежень прав людини в цілому, особливості яких зумовлюватимуть форми і засоби встановлення й застосування обмежень власне інформаційних прав. З огляду на це, не вдаючись до широкої класифікації обмежень прав людини, зупинимось на таких.

1. У контексті положень основних міжнародних документів з прав людини можна виділити три «формати» визначення обмежень:

- обмеження прав (використовується всіма міжнародними актами з прав людини);
- відступ держав від зобов'язань (використовується Міжнародним пактом про громадянські і політичні права і Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод);
- призупинення гарантій (використовується Американською конвенцією про права людини).

Відступ від зобов'язань і призупинення гарантій є схожими за способом і підставами встановлення обмежень прав людини, які передбачені для надзвичайних умов і переслідують мету збереження життя нації. В таких умовах всі інформаційні права людини можуть бути обмежені відповідно до закону. Обсяг обмежень залежатиме від гостроти унікальної ситуації, яка їх зумовила.

2. За характером обмежуваних прав:

- звуження обсягу активних дій, або ж зменшення можливості користуватися певною свободою (обмеження позитивних прав), які фактично будуть полягати у забороні того, що в загальних умовах є дозволеним, припустимим (обмеження права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, зокрема права людини на інформацію, передбачені ч. 3 ст. 34 Конституції України);
- зменшення можливостей власної автономії (обмеження негативних прав), що виражається у збільшенні рівня втручання держави (обмеження права на повагу до особистого і сімейного життя, відповідно до ч. 2 ст. 32 Конституції України, а також права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, відповідно ст. 31 Конституції України);
- зниження рівня державного забезпечення певного права (обмеження прав соціально-економічного і культурного характеру), щодо яких держава здійснює цілеспрямовану забезпечувальну, підтримувальну, стимулювальну діяльність (приміром, щодо права на доступ до Інтернету, на цифрову освіту, на комунікацію, на багатоманітність контенту).

3. За часом можливого застосування:

- обмеження, що за необхідності застосовуються в будь-який час у звичайних умовах (обмеження, передбачені статтями Конституції, які визначають конституційний зміст основних інформаційних прав – ст. 31, 32, 34 Конституції України);
- тимчасові обмеження, що встановлюються і конкретизуються окремо у разі виникнення надзвичайних умов (обмеження, передбачені ст. 64 Конституції України).

4. Обмеження прав і свобод, зумовлені особливостями відповідного правового регулювання, зокрема найчастіше виділяють:

- обмеження в умовах особливих правових режимів;
- обмеження у кримінальному провадженні;
- обмеження, зумовлені спеціальним правовим статусом особи.

Можливість і об'єктивна необхідність обмежень прав людини за надзвичайних умов є загальновизнаною. В Україні підставою запровадження таких обмежень є введення особливих правових режимів на підставі Закону України «Про правовий режим воєнного стану» й Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану». Як вже зазначалося, обмеження встановлені в такому порядку можуть стосуватися будь-яких інформаційних прав людини та матимуть характер окремих, тимчасових, з обсягом пропорційним ступеню наявної загрози.

У межах кримінального провадження обмеження інформаційних прав людини можливі виключно на підставах і в порядку, визначених Кримінальним процесуальним кодексом, з метою вирішення завдань кримінального провадження. Так, ст. 14, 15 зазначеного закону, надаючи гарантії таємниці спілкування і невтручання в приватне життя, як виняток встановлюють і можливість обмежень, а глава 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» визначає підстави, способи й порядок дій, які є власне реалізацією обмежень цих прав [24].

Обмеження, зумовлені спеціальним правовим статусом особи, встановлюються окремими законами, які через специфіку регульованої ними діяльності, визначення прав і обов'язків відповідних осіб пов'язують з певними обмеженнями їхніх прав. Прикладом такого «статусного» обмеження конституційного права людини на повагу до особистого і сімейного життя є вимоги щодо декларування за Законом України «Про запобігання корупції». Так, ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» встановлює, що відомості, зазначені в таких деклараціях не належать до інформації з обмеженим доступом, а ст. 59 Закону України «Про запобігання корупції» надає перелік відомостей про фізичних осіб, що вносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, і оприлюднюються на сайті Національного агентства з питань запобігання корупції [25; 26].

5. За визначністю на конституційному рівні:

- обмеження конституціоналізованих інформаційних прав;
- обмеження інформаційних прав, які не набули конституціоналізації.

Останні – це, як вже згадувалося, нові права або новітні прояви чи компоненти визнаних прав людини (цифрові права), які ще не отримали в Україні того рівня юридичної визначеності і гарантованості, який притаманний конституційним правам і свободам. Разом із тим, європейські ініціативи щодо комплексу цифрових прав підтверджують, що їх забезпечення і гарантування лежить безпосередньо в площині прав людини.

Висновки. Сьогодні інформаційні права людини стали однією з базисних правових цінностей та визначають ключові орієнтири реалізації концепції «права людини за задумом» (human rights by design) в інформаційному суспільстві. Це вимагає особливої уваги до таких прав на всіх рівнях державного забезпечення – юридичної інституціоналізації, процесуального і управлінського забезпечення, виховної і освітньої діяльності тощо.

Аналіз законодавства України свідчить про те, що засади і система можливих обмежень конституціоналізованих інформаційних прав людини (права на повагу до особистого і сімейного життя, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань), відповідає вимогам і принципам міжнародного права прав людини. У звичайних умовах встановлення меж обмежень цих традиційних, але інформаційних за своєю природою, прав людини відбувається на демократичних засадах і відповідно до вимог верховенства права, тобто за принципами:

- відповідність закону, що зокрема включає його доступність, зрозумілість і передбачуваність щодо встановлених обмежень;
- обґрунтованість і легітимність мети обмежень;
- баланс публічних і приватних інтересів;
- пропорційність (домірність) обмежень;
- спрямованість на забезпечення основоположних цінностей суспільства;
- повага до свободи й гідності людини;

– відповідність іншим засадам верховенства права, зокрема принципам недискримінації (за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження), справедливості, захищеності тощо.

Утім, еволюція прав людини в динамічному інформаційному суспільстві зумовлює не тільки ідеологічні, доктринальні, а й юридичні зміни, завдяки яким, і де-факто, і де-юре, система прав людини поступово поповнюється новими інформаційними складовими (сьогодні цифровими правами), що вимагають забезпечення і гарантування.

Хоча основні міжнародні документи з прав людини, як і Конституція України, утверджують невичерпність наведених у них прав і свобод, усе ж вбачається, що говорити про юридичні межі і гарантії неконституціоналізованих інформаційних прав людини можна здебільшого в контексті доцільності їх подальшого визнання та встановлення мінімальних стандартів забезпечення. За відсутності конституційних гарантій невизнаних інформаційних прав їх юридичні межі, система забезпечення, а також оцінка законності обмежень будуть розмиватися. Як наслідок, конституційно не визнані інформаційні права можуть не мати достатніх гарантій та забезпечуватися опосередковано, через основні визначені права людини, що загалом буде свідченням відставання конституційного регулювання від актуальних потреб сучасного інформаційного суспільства.

Проблема можливого обмеження нових інформаційних прав людини особливо гостро постає через те, що ідея цих прав (як прав і принципів цифрової епохи) вже набула визнаної соціальної цінності. Це засвідчено декларативними документами в європейському регіоні, але констатувати сформованість загальноновизнаних меж юридичного змісту таких прав наразі ще не можна. Однак, відповідність державної діяльності ідеї невичерпності прав людини, концепції *human rights by design*, а також принципам поваги до свободи й гідності людини та спрямованості на забезпечення основоположних цінностей суспільства, в процесі становлення нових інформаційних прав може компенсувати відставання формально-юридичного закріплення їх змісту.

Зважаючи на істотний потенціал українців у формуванні новаторських ідей щодо підвищення інформатизації держави і суспільства, навіть у надскладних умовах воєнного часу, належна увага до юридичного оформлення і гарантування інформаційних прав людини в подальшому може вивести Україну на лідерські позиції держав – провідників прав людини в нових умовах.

Список використаних джерел:

1. Digital Democracy with a Purpose. Lisbon Declaration. URL: <https://www.lisbondeclaration.eu/>
2. European Declaration on Digital Rights and Principles for the Digital Decade. European Commission. Brussels, 26.1.2022. COM(2022) 28 final. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/declaration-european-digital-rights-and-principles#Declaration>
3. Золотар О. О. Обмеження доступу до інформації: інформаційно-правовий аспект. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2012. № 1(8). С. 74–80.
4. Кушакова Н. Конституційне право на інформацію: правомірні та неправомірні обмеження. *Вісник Конституційного Суду України*. 2002. № 3. С. 66–70.
5. Левченко А.В. Обмеження права на таємницю кореспонденції в умовах воєнного стану: українські реалії та закордонний досвід. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 2. С. 116–122.
6. Полетило К.С. Оцінка обмеження інформаційних прав і свобод людини судами Швеції. *Наука і правоохорона*. 2015. № 1. С. 281–288.
7. Політанський В.С. Обмеження права на доступ до інформації. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2013. № 26. С. 215–227.
8. Фігель Ю.О. Проблеми обмеження права на доступ до інформації. *Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки*. 2015. № 1. С. 132–139.

9. Фігель Ю.О. Класифікація обмежень прав людини. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2016. № 3. С. 79–87
10. Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 (справа про утворення політичних партій в Україні). URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/2-rp/2007.doc>
11. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
12. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
13. Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009. URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/26-rp/2009.doc>
14. Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010. URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/17-rp/2010.doc>
15. Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016 (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/2-rp2016.pdf>
16. Савчин М. Права людини. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>
17. Кузнiченко С.О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 32–36.
18. European Court of Human Rights. Case of Oleksandr Volkov v. Ukraine (Application no. 21722/11). 9 January 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115871>
19. Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р (II)/2022 (щодо дискримінації у реалізації права на житло). URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5-r_2_2022.pdf
20. Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p_2018.pdf
21. Тихомиров О.О. Класифікація інформаційних прав людини: розвиток підходів. *Інформація і право*. 2022. № 1 (40). С. 46–53.
22. Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022–2024 роки: Постанова Верховної Ради України від 08.07.2022 № 2360-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2360-20>
23. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини): Міжнародний документ, Рада Європи, протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
24. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
25. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
26. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

